

УДК 327.56:327.82«20/21»

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.57.14>

ОСОБЛИВОСТІ ДИПЛОМАТИЧНИХ ЗУСИЛЬ США ЩОДО ВСТАНОВЛЕННЯ МИРУ В ПІВНІЧНІЙ ІРЛАНДІЇ: ВІД ДЖ. ФОРДА ДО ДЖ. БУША-МОЛОДШОГО

Маріанна Марусинець

*Закарпатський угорський інститут імені Ф. Ракоці II,
Науково-дослідний центр імені Тіводора Легоцькі,
кафедра історії та суспільних дисциплін
пл. Кошута, 6, 90200, м. Берегово, Україна*

У статті визначено роль США у мирному врегулюванні конфлікту в Північній Ірландії, що закінчився з підписанням Угоди Страсної п'ятниці 1998 р., а також підтримці миру після її підписання в умовах глобальних політичних трансформацій за президентства Дж. Буша-молодшого. Встановлено, що конфлікт у Північній Ірландії являв собою як міжнародну, так і внутрішню проблему для США. У цьому контексті проаналізовано причини та наслідки рішення Державного департаменту заборонити продаж зброї Королівській поліції Ольстера в 1979 р. з ініціативи Спеціального комітету Конгресу з ірландських справ.

У статті аналізується, як американські політичні діячі взаємодіяли з представниками воєнізованих угруповань, зокрема Ірландської республіканської армії (ІРА), та представниками політичних партій Північної Ірландії. У цьому контексті встановлено більш серйозну проблему поділу Ірландії, що виникла до початку так званого періоду насильства та заворушень, відомого як період «Смути». Особлива увага приділяється ініціативам представників Конгресу, Спеціального комітету Конгресу в ірландських справах, спеціальних представників США в Північній Ірландії, що докладали дипломатичних зусиль для встановлення миру. Вивчаються причини та наслідки рішення Державного департаменту заборонити продаж зброї Королівській поліції Ольстера, а також розглядається еволюція ролі США в Північній Ірландії під час адміністрації Р. Рейгана та започаткування фінансової підтримки США для розв'язання конфліктів у вигляді Міжнародного фонду для Ірландії.

Оцінюється роль, яку відіграв президент США Б. Клінтон після свого обрання у 1992 р., та розглядається, як президент Дж. Буш-молодший докладав дипломатичні зусилля для підтримання миру в Північній Ірландії та виконання умов Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. в контексті трансформації системи міжнародних відносин та міжнародного порядку, включно із проблемами та викликами, що постали з міжнародним тероризмом 11 вересня 2001 р.

Ключові слова: США, конфлікт у Північній Ірландії, дипломатія, Угода Страсної п'ятниці 1998 р, мирний процес, мирне врегулювання, Республіка Ірландія, Велика Британія.

Актуальність теми дослідження зумовлена важливою роллю США у встановленні миру в Північній Ірландії, підписанні мирної угоди – Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. [1] та підтримці миру в умовах глобальних політичних трансформацій початку XXI ст., зокрема в умовах загострення світового тероризму.

Роль США в процесі мирного врегулювання в Північній Ірландії істотно трансформувалась з 1970-х рр., відображаючи різні рівні участі адміністрацій, що змінювали одна одну. Хоча США мали значний вплив, часто стверджувалося, що вони не були головним двигуном миру. Перші контакти між США та Північною Ірландією розпочалися наприкінці 1970-х рр., коли президент Дж. Картер пообіцяв економічну допомогу залежно від політичного прогресу. Поворотним моментом став візит Б. Клінтона в 1995 р., який

продемонстрував прихильність США до миру і привів до укладення мирної угоди – Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. Дж. Мітчелл як спеціальний посланець США зіграв ключову роль у посередництві між конфліктуєчими сторонами, підкреслюючи прихильність США до миру. Адміністрація Б. Клінтона вирізнялася безпрецедентною участю, включно з видачею віз лідерам націоналістичної партії та руху «Шинн Фейн», що мало важливе значення для розвитку діалогу.

Незважаючи на відчутний успіх Угоди Страсної п'ятниці для встановлення миру та примирення між католицькою та протестантською громадами, поточні проблеми, наприклад міжконфесійна політика, створюють нові виклики для миру в Північній Ірландії. Відсутність на політичній арені світу сьогодні таких яскравих політичних діячів, як Б. Клінтон, часто-густо відзначається як перешкода мирному процесу, що наводить на думку про можливе зниження впливу США. Хоча США зіграли допоміжну роль у мирному процесі, складнощі місцевої політики показують, що шлях до міцного миру, як і раніше, пов'язаний із труднощами. Взаємодія між дипломатичним посередництвом США, місцевою владою, політичними діячами, політичними рухами та партіями продовжує визначати майбутнє мирного процесу в Північній Ірландії.

Беручи до уваги той факт, що питання війни та миру впродовж усієї історії розвитку людства привертала увагу великої кількості вчених, проблематика конфлікту в Північній Ірландії залишається у центрі уваги дослідників і є достатньо дослідженою. Проте найменше публікацій присвячено саме ролі американської дипломатії в мирному врегулюванні конфлікту та підтриманні миру в Північній Ірландії, особливо в умовах трансформації системи міжнародних відносин та міжнародного порядку наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. У своєму дослідженні авторка спиралася переважно на праці американських, британських, ірландських та європейських дослідників. У контексті наукового дослідження на особливу увагу заслуговує науковий доробок таких дослідників, як Гупта Д., Вайт Т., Лінч Т., Дамбрел Дж., Ніфсі Е., Кокс М., Хезлтон В, Гельке М., Стівен Ф., Кленсі М., Попільковський Я., Калл Н., Гартнер Я., Вілсон А., Сандерс А., Шмітт Д., Б'юкенен С., Арчік К. тощо.

З огляду на актуальність дослідницької проблематики та ступінь наукової розробленості теми дослідження головна мета статті полягає у всебічному аналізі ролі американської дипломатії зі встановлення й підтримання миру в Північній Ірландії в умовах глобальних політичних трансформацій кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст.

Історично склалося так, що США традиційно поклалися на британський уряд у питаннях, які стосувалися статусу та проблем у Північній Ірландії. Починаючи з рішення 28-го президента США В. Вільсона (1913–1921) США не визнавали Ірландію незалежною державою та продовжували цю політику в міру ескалації конфлікту, відомого як період «Смути» наприкінці 1960-х та 1970-х рр. Тому американські уряди не втручалися у північноірландський конфлікт, який вони вважали внутрішньою проблемою Великої Британії. Однак необхідно брати до уваги й той факт, що у ХХ ст. Велика Британія стає близьким союзником США, особливо в контексті холодної війни, коли у 1980-х рр. особливі стосунки між 40-м президентом США Р. Рейганом (1981–1989) та прем'єр-міністром Великої Британії М. Тетчер (1979–1990) були особливо важливими. Під тиском ірландсько-американських лобістських груп та обраних спеціальних представників з мирного врегулювання північноірландського конфлікту уряд США став на бік націоналістів або республіканців у конфлікті в Північній Ірландії в епоху «Смути».

Так звані «чотири вершники» – губернатор Нью-Йорка Г. Кері, сенатори із Нью-Йорка П. Мойніхан, Т. О'Ніл і сенатор із Массачусетса Т. Кеннеді – зіграли важливу роль у просуванні ірландського націоналістичного порядку денного в зовнішній політиці США.

У 1977 р. вони переконали 39-го президента США Дж. Картера (1977–1981) випустити першу заяву з Білого дому, що сигналізувала про американський інтерес до вирішення конфлікту в Північній Ірландії. Ця група стала важливою опорою мирного процесу, що розпочався у 1990-х рр. Вони чинили дипломатичний тиск на британський уряд з метою проведення переговорів з ірландськими республіканцями, водночас закликаючи їх припинити насильство, взяти на себе зобов'язання щодо припинення вогню і, зрештою, скласти зброю [2].

Завдяки ефективному лобіюванню ірландсько-американських груп і політичних еліт, уряд США став критикувати британську політику в Північній Ірландії. Згодом групи інтересів зіграли важливу роль у мирному процесі в Північній Ірландії. Зокрема, про що йтиметься нижче, групи інтересів чинили тиск на президента Б. Клінтона з метою надання візи Дж. Адамсу, що підтверджує ліберальне твердження про те, що внутрішні групи відіграють важливу роль у формуванні зовнішньої політики США [3].

Слід також зазначити, що з початку 1970-х рр. правоохоронні органи США відігравали важливу роль у врегулюванні конфлікту в Північній Ірландії. Зокрема, ФБР активно співпрацювало з британськими та ірландськими службами безпеки, щоб протистояти трансатлантичній підтримці Ірландської республіканської армії (ІРА). Це включало стеження за групами підтримки республіканців і судові переслідування ірландсько-американських мереж з торгівлі зброєю. Служба імміграції та натуралізації також активно займалася пошуком осіб, які ховаються від ІРА у Сполучених Штатах, сприяючи низці гучних депортацій та екстрадицій. Водночас Державний департамент проводив сувору політику відмови у видачі віз видатним лідерам політичного руху за возз'єднання Ірландії – «Шинн Фейн». У сукупності ці ініціативи значно ускладнили використання ІРА «Ірландською Америкою» як джерела закупівель зброї, фінансової підтримки та реклами [4].

Білий дім, з іншого боку, загалом залишався осторожним стосовно Північної Ірландії. Участь у них рідко виходила за рамки щорічного «Звернення до Дня Святого Патрика», ініційованого 38-м президентом США Дж. Фордом (1974–1977), що закликав американців ірландського походження не підтримувати ІРА. Лише у 1977 р. 39-й президент США Дж. Картер (1977–1981) виступив із першою президентською ініціативою щодо Північної Ірландії, пообіцявши фінансову та економічну допомогу в разі політичного прориву.

У контексті президентства Дж. Картера необхідно зазначити, що під час його каденції в серпні 1979 р. за ініціативою Спеціального комітету Конгресу в ірландських справах було ухвалено рішення Державного департаменту заборонити продаж зброї Королівській поліції Ольстера. Основою для цього послужив «розділ 502(b) Закону про іноземну допомогу», який забороняє допомогу США порушникам прав людини. Королівську поліцію Ольстера неодноразово звинувачували в порушеннях прав людини такі міжнародні організації, як «Amnesty International». Необхідно підкреслити, що Спеціальний комітет Конгресу в ірландських справах колективно і його 121 член окремо засуджували і продовжують засуджувати насильство в Північній Ірландії. Наслідки рішення полягають у тому, що Державний департамент уперше включив Північну Ірландію до своїх «Країнових звітів про практику в галузі прав людини», які затверджуються щорічно. Цей важливий і впливовий документ має широку аудиторію як у США країні, так і в усьому світі [5].

Наступний 40-й президент США Р. Рейган (1981–1989) відіграв важливу роль у підписанні англо-ірландської угоди та встановленні миру в Північній Ірландії. У грудні 1984 р. він закликав прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер вступити в предметні переговори з урядом Республіки Ірландія, а пізніше підтримав угоду фінансовими внесками до Міжнародного фонду для Ірландії.

Під час президентської кампанії 1988 р. республіканська адміністрація 41-го президента США Дж. Буша-старшого (1989–1993) також висловлювала свою глибоку стурбованість насильством, яке тривало в Північній Ірландії, і заявила, що готова працювати «будь-яким можливим способом для сприяння миру, дружбі та гармонії між двома великими ірландськими традиціями». Однак перебування Дж. Буша-старшого на посаді президента Сполучений Штатів характеризувалося більш «традиційною» політикою невтручання, з пріоритетом на екстрадицію осіб, які переховуються від ІРА, і судове переслідування за змови про торгівлю зброєю [4]. Призупинення поставок зброї було підтримано як адміністраціями Дж. Картера, так і Р. Рейгана, незважаючи на сильний особистий тиск з боку прем'єр-міністра Великої Британії М. Тетчер з вимогою зняти заборону [5].

Незважаючи на більш ранні заяви про підтримку і заклопотаність з боку президентів Дж. Картера і Р. Рейгана, політика США щодо Північної Ірландії істотно змінилася за 42-го президента США Б. Клінтона (1993–2001). Після закінчення холодної війни необхідність у поступках Великої Британії в питаннях Північної Ірландії відпала, що дало змогу США стати ефективнішим посередником у переговорах. США за Б. Клінтона відіграли помітну роль у мирному процесі, спочатку надавши візу лідеру політичного руху та партії, що виступає за возз'єднання Північної Ірландії з Республікою Ірландія – «Шин Фейн» Дж. Адамсу, а потім беручи активну участь у переговорах. Багато хто в Білому домі під час першого президентського терміну Б. Клінтона був пов'язаний з мирним процесом у Північній Ірландії. Б. Клінтон призначив колишнього лідера більшості в Сенаті Дж. Мітчелла своїм посланцем у Північній Ірландії. Дж. Мітчелл був посередником у переговорах і доклав максимум дипломатичних зусиль, що призвели до підписання мирної угоди – *Угоди Страсної п'ятниці* 1998 р. [6, с. 83–84].

Дж. Мітчелл був помітним американським державним діячем, посередник в укладенні *Угоди Страсної п'ятниці* 1998 р. у Північній Ірландії Дж. Мітчелл. У 1994 р. Дж. Мітчелл був призначений спеціальним представником президента Б. Клінтона в Північній Ірландії. Він очолив мирні переговори, які привели до підписання довгоочікуваної мирної угоди. Вміле посередництво Дж. Мітчелла мало вирішальне значення для досягнення миру. Ключові учасники процесу, такі як Дж. Адамс і Д. Трімбл, високо оцінили угоду Дж. Мітчелла. За внесок у врегулювання конфлікту 1998 р. Дж. Мітчелл був удостоєний почесного лицарського ордена Британської імперії і був номінований на Нобелівську премію миру 2000 р.

У цьому контексті покажемо ставлення Дж. Адамса, який очолював націоналістичну партію «Шинн Фейн». Дж. Адамс зокрема зазначив, що: «Роль сенатора Дж. Мітчелла була незамінна для успіху переговорного процесу і забезпечення умов для підписання *Угоди Страсної п'ятниці* 1998 р. Не може бути жодних сумнівів у тому, що без його терпіння і витривалості результат міг би бути зовсім іншим». Своєю чергою Д. Трімбл, який очолював Ольстерську юніоністську партію (англ. Ulster Unionist Party), зазначив, що Дж. Мітчелл: «був надзвичайно здібним і справедливим: дуже щира людина, яка віддала все, що в нього було, щоб процес запрацював. Він проявив себе дуже добре, і американський народ пишався ним. Я не думаю, що будь-хто інший зміг би зробити те, що зробив він. Це був чудовий політичний баланс» [7].

Хоча Дж. Адамс і Д. Трімбл перебували по різні боки столу на перемовинах, вони однаково дивилися на важливу роль Дж. Мітчелла. Важливим є те, що як голова мирних переговорів, Дж. Мітчелл надав сторонам вирішальну допомогу в пошуку рішень для врегулювання конфлікту. Дж. Мітчелл переконав уряди Великої Британії та Республіки Ірландія надати невеликим політичним партіям місце за столом переговорів. Це дало змогу

партіям, що представляють воєнізовані угруповання, а також «Жіночій коаліційній партії» відіграти певну роль у процесі та бути зацікавленими в його результатах. Дж. Мітчелл змінив уявлення про політичні партії, показавши, що вони не обов'язково повинні займати крайні позиції. Дж. Мітчелл зокрема змусив політичні партії зосередитися на спільних інтересах і суспільних потребах, таких як надання народу Північної Ірландії надію на мирне і процвітаюче майбутнє [7].

Цікавим і новаторським є те, що Дж. Мітчелл встановив так звану ранкову процедуру, за якої сторони могли скаржитися пресі на те, що інша сторона робила або говорила. Він вислухав сторони повністю. Ця процедура дозволила сторонам «випустити пару», щоб вони могли раціонально обговорити важливі питання пізніше того самого дня. Дж. Мітчелл наполегливо працював, щоб завоювати довіру сторін, щоб вони цінували його судження. Їхня довіра до нього зробила їх більш готовими прийняти його рекомендації. Дж. Мітчелл за необхідності чинив тиск на учасників переговорного процесу. Він встановив крайній термін для досягнення остаточної мирної угоди. Дж. Мітчелл повторив власні слова сторін, попередивши їх, що переговори не можуть провалитися, тому що перспектива провалу занадто жахлива, щоб її розглядати. Дж. Мітчелл застеріг учасників переговорів, що їм слід побоюватися відновлення насильства більше, ніж можливої політичної шкоди, яку може бути завдано в результаті досягнення угоди про мирне врегулювання конфлікту в Північній Ірландії [7].

Коли обговорення вийшли за рамки встановленого терміну, Дж. Мітчелл дозволив продовження переговорів, але відмовився допустити перерву. Він заявив учасникам переговорного процесу, що «ми тут, поки не закінчимо». Коли вони сказали, що досягли угоди, він у свою чергу зазначив, що «хоче проголосувати просто зараз». Дж. Мітчелл навчився робити такі речі як лідер більшості в Сенаті США. Проводячи негайне голосування, він відчував, що «коли ви маєте голоси, ви голосуєте, тому що щось погане може трапитися, якщо ви будете зволікати». Оголошуючи про угоду, Дж. Мітчелл високо оцінив роботу інших учасників переговорів. Він назвав політичних лідерів Північної Ірландії «відважними героями». Зокрема Дж. Мітчелл виступив проти воєнізованих формувань, заявивши: «Угода доводить, що демократія працює, і на її основі ми можемо сказати прихильникам насильства, тим, хто зневажає демократію, чиїми інструментами є бомби та кулі: ваш шлях – неправильний. Ви ніколи не вирішите проблему Північної Ірландії насильством. Ви тільки погіршите ситуацію» [7].

Ці важливі слова свідчать про неймовірні дипломатичні зусилля і передають послання, яке знайшло відгук у всіх учасників переговорного процесу. Мирна угода – Угода Страсної п'ятниці не була досконалим документом. Зокрема в угоді не було рекомендацій щодо механізму правосуддя перехідного періоду для вирішення так званої «проблеми спадщини минулого». Протягом північноірландського конфлікту близько чотирьох тисяч людей було вбито і майже п'ятдесят тисяч отримали поранення під час періоду «Смути». Попри те, що Угода Страсної п'ятниці 1998 р., як і раніше, перебуває на стадії розробки, 26 років миру означають, що вона витримала випробування часом. північноірландський політик, один із засновників Соціал-демократичної та лейбористської партії – Дж. Г'юм, архітектор мирного процесу, а також лідер Юніоністської партії Ольстера – Д. Трімбл були удостоєні Нобелівської премії миру за історичну угоду. Однак мир не був би досягнутий без значного внеску Дж. Мітчелла [7].

Багато хто високо оцінив публічну дипломатію президента Б. Клінтона, майстерність Дж. Мітчелла як посередника і великі зусилля, яких докладають багато інших політиків в адміністрації Б. Клінтона. Клінтона з досягнення миру в Північній Ірландії. Особлива

заслуга Дж. Мітчелла полягає в тому, що він створив умови для переговорів, які були всеосяжними і заохочували всі групи населення Північної Ірландії брати участь у мирному процесі. Б. Клінтон сам здійснив кілька візитів до Північної Ірландії для підтримки мирного процесу та особисто брав участь протягом останнього тижня переговорів, що передували укладенню Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. [8, с. 48].

Однак, необхідно також зазначити, що не всі згодні з тим, що Б. Клінтон і США відігравали центральну роль у мирному процесі. Так, ірландський дослідник В. Хейзлтон схильний применшувати важливість ролі США за адміністрації Б. Клінтона, зображуючи їх як «уболивальників на узбіччі процесу» [9, с. 110]. Британський дослідник П. Діксон відкидає роль зовнішніх дійових осіб, особливо США, стверджуючи, що внутрішні чинники були насамперед відповідальні за мирний процес [10, с. 416]. Американський учений М. Кленсі стверджує, що роль Б. Клінтона в мирному процесі ґрунтувалася на його хибному розумінні конфлікту в Північній Ірландії, який об'єднує расові розбіжності на Півдні Америки з міжконфесійним конфліктом у Північній Ірландії [11]. Австралійський дослідник Т. Лінч зображує Б. Клінтона готовим ігнорувати той факт, що Дж. Адамс був терористом, і тому, мабуть, заохочує тероризм, надаючи йому візу [12, с. 75].

Незважаючи на ці критичні зауваження, більшість вчених згодні з тим, що Б. Клінтон і члени його адміністрації зробили свій внесок у мирний процес, надавши Дж. Адамсу візу і тим самим включивши поміркованих республіканців до мирного процесу; і постійне заохочення мирного процесу, незважаючи на безліч проблем, які виникли. Як передбачає ліберальна теорія міжнародних відносин, політика США була тісно пов'язана з мережею численних держав і недержавних суб'єктів.

Наприклад, видача візи Адамсу була частиною спланованої взаємодії між урядом США та урядами Республіки Ірландія і Великої Британії. Джон Г'юм, лідер Соціал-демократичної і Лейбористської партії Північної Ірландії та головний архітектор Угоди Страсної п'ятниці 1998 р., зіграв вирішальну роль у сприянні залученню Дж. Адамса і політичного руху «Шинн Фейн» до мирних переговорів. Мета надання візи полягала в тому, щоб включити потенційних порушників у мирний процес. Історично республіканці були прихильні до насильства для досягнення своїх цілей. Переконати їх у тому, що припинення вогню і переговори можуть бути засобами для досягнення їхньої мети, було важливим кроком у мирному процесі, і надання візи Дж. Адамсу мало центральне значення в цьому процесі [13].

Після того, як ІРА взяла на себе зобов'язання про припинення вогню, досягнення угоди про інститути, необхідні для встановлення миру в Північній Ірландії, вимагало, щоб США підтримали тих поміркованих радикальних діячів, які були готові піти на ризик заради миру. США довгий час прислухалися до Дж. Г'юма і слідували його пропозиціям про те, як просунути мирний процес уперед. Дж. Г'юм встановив тісні зв'язки із сенатором США Т. Кеннеді та його співробітниками, деякі з яких прийшли працювати в команду національної безпеки Білого дому Б. Клінтона. Таким чином, Дж. Г'юм безперешкодно працював з американськими урядовими чиновниками, щоб довести переговори до кінця [13].

США також гостро усвідомили політичну небезпеку, з якою зіткнувся Д. Трімбл як лідер поміркованої юніоністської партії – Юніоністської партії Ольстера. Багато членів партії Д. Трімбла були не згодні з вчинками, які він зробив на підтримку Угоди Страсної п'ятниці. Б. Клінтон зіграв важливу роль у переконанні Д. Трімбла піти на поступки, щоб домогтися підписання мирної угоди. Після того, як сторони завершили роботу над Угодою Страсної п'ятниці 1998 р., Б. Клінтон продовжував наполягати на її ефективній реалізації. Загалом нескінченний оптимізм Б. Клінтона, його позитивна рішучість і здатність співреживати сторонам конфлікту та встановлювати з ними стосунки дали йому змогу стати

важливою дійовою особою, що підтримувала тих, хто домогся миру в Північній Ірландії [14, с. 116].

Підсумовуючи внесок адміністрації Б. Клінтона у встановлення миру в Північній Ірландії можна зробити висновок про те, що на відміну від епізодичного інтересу своїх попередників, Б. Клінтон вклав безпрецедентну кількість часу та енергії в Північну Ірландію. Починаючи з видачі віз лідерам «Шинн Фейн» і закінчуючи президентським візитом до Белфаста в листопаді 1995 р., Б. Клінтон на певних етапах відіграв ключову роль у розвитку мирного процесу. Проте залишаються значні розбіжності з приводу того, чому Білий дім опинився залученим до конфлікту, де на карту не поставлено жодних життєво важливих інтересів США. У найбільш крайніх інтерпретаціях ірландські ініціативи Б. Клінтона були представлені або як цинічний маневр для завоювання етнічної політичної підтримки всередині країни, або як суто доброзичлива спроба допомогти забезпечити міцний мир. Обидва ці твердження можуть бути оскаржені при оцінці складного спектра впливів, що визначали політику Білого дому [4].

Одним із найпоширеніших пояснень участі Б. Клінтона в подіях у Північній Ірландії було його передбачуване бажання заручитися голосами чотирьох мільйонів американців ірландського походження. Хоча більшість тих, хто стверджує, що має ірландське походження, є протестантами, американці ірландського походження становлять основну частину з шістдесяті мільйонів американських виборців-католиків. Політичні стратеги характеризують римських католиків як одного з найважливіших «вирішальних голосів» в американській політиці. Вони підтримували успішного кандидата на останніх семи президентських виборах, вони голосують у більшій кількості, ніж населення загалом, і вони зосереджені в штатах із більшим представництвом у президентській колегії виборників [4].

Таким чином, загалом можна констатувати, що візит президента США Б. Клінтона до Північної Ірландії в 1995 р. став символом надії на мир у цьому регіоні, який сприймався як центр уваги в середині 1990-х рр. Під час свого візиту Б. Клінтон заявив про готовність США підтримати «відчутні переваги миру». Його адміністрація відіграла ключову роль в укладенні мирної угоди 1998 р., відомої як Белфастська угода або Угода Страсної п'ятниці. Візит Клінтона став значущою культурною подією в сучасній Північній Ірландії, незважаючи на те, що країні не вдалося створити стабільний децентралізований уряд [15].

Отже, ірландсько-американське лобіювання, вплив впливових радників і політиків, а також зміни в англо-американських відносинах відіграли важливу роль у залученні США до справ Північної Ірландії. Але найголовніше, участь Б. Клінтона зрештою була реакцією на мирний процес, що процвітав, і переконаністю в тому, що США могли б зіграти консолідуючу роль у просуванні політичного діалогу. І навпаки, припинення вогню в ІРА в 1996 р. і нездатність досягти значущих міжпартійних переговорів різко обмежили роль, яку можуть відігравати США.

Коли 43-й президент США Дж. Буш-молодший (2001–2009) обійняв посаду президента, він почав реалізовувати більш відсторонену політику США щодо Північної Ірландії. Дж. Буш-молодший молодший був менш залучений у дипломатію, що пов'язана з проблемами реалізації Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. Адміністрація Дж. Буша-молодшого надала його посланцям більшу автономію і повноваження для розроблення та реалізації політики США щодо Північної Ірландії. Незабаром після його обрання, після подій 11 вересня 2001 р., стало зрозуміло, що адміністрація Дж. Буша-молодшого повинна зосередитися на війні з тероризмом [16].

Сукупні наслідки терористичних актів 9 вересня 2001 р. у Сполучених Штатах змусили змінити пріоритети американської зовнішньої політики, головною турботою якої

знову стала безпека. Зміна зовнішньополітичних пріоритетів США означала, що адміністрація Дж. Буша-молодшого активізує свої зусилля зі здійснення тиску на «Шинн Фейн» та ІРА під час переговорів, особливо щодо процесу роззброєння. Дж. Буш-молодший призначив Р. Хааса своїм спеціальним посланцем у Північній Ірландії, надавши йому більшу свободу дій для розроблення політики США, з огляду на його відсутність особистої взаємодії з Північною Ірландією. Однак основна робота Р. Хааса полягала в Державному департаменті як директора з планування політики – однієї з найважливіших посад у цій структурі, яка сама по собі вимагала повної зайнятості.

Таким чином, спочатку Р. Хаас мав розглядати свою роль в Північній Ірландії як другорядну стосовно своєї роботи в Державному департаменті. Проте Р. Хаас періодично привертав увагу до подій у Північній Ірландії. На думку М. Кленсі, це пов'язано з тим, що для Р. Хааса важливу роль відіграли особистісні характеристики ірландських політиків. Р. Хаас перейнявся прихильністю до Дж. Адамса і, ймовірно, поділяв його точку зору. Водночас, Р. Хаас відчував неприязнь до Д. Трімбла, можливо, через його складніший характер, який, ймовірно, нагадував йому самого себе [11].

У 2003 р. Р. Хаас пішов з адміністрації Дж. Буша-молодшого. Виведення з експлуатації зброї воєнізованих формувань уже почалося, але ще не було завершено. Реформа поліції в Північній Ірландії ще не отримала підтримки з боку республіканців, і партії в Північній Ірландії не дійшли згоди щодо відновлення роботи установ Стормонта. М. Рейсс змінив Р. Хааса на посаді посланника США в Північній Ірландії. Вважається, що М. Рейсс був успішним посланцем, граючи роль «поганого поліцейського», чинячи тиск на ІРА, щоб вона склала свою зброю, і допомагаючи сторонам перезапустити бездіяльну Асамблею і Кабінет міністрів Північної Ірландії на основі угоди про розподіл влади між Демократичною юніоністською партією (ДЮП) і «Шинн Фейн». Це вимагало періодичного відкликання або звуження в'їзних прав Дж. Адамса для в'їзду до США [11].

Так само, як адміністрація Б. Клінтона втратила можливість використовувати в'їзні візи до США як «пряник» для Дж. Адамса та інших республіканців, адміністрація Дж. Буша-молодшого використала дипломатичний «батіг» відмовляючи у видачі віз як покарання для Дж. Адамса і республіканців за їхню нездатність до компромісних рішень, що підірвало мирний процес з погляду США. Попри те що, що адміністрація Дж. Буша-молодшого мала пріоритети, які відрізнялися від пріоритетів адміністрації Б. Клінтона, в цілому, США вплинули на зусилля щодо реалізації угоди Страсної п'ятниці і відіграли конструктивну роль у досягненні її мети – сприяння миру в Північній Ірландії. [11].

Аналізуючи діяльність США у Північній Ірландії, можна сказати, що вони змогли досягти успіху без використання силових методів. Завдяки дипломатичним зусиллям США вдалося залучити до співпраці сторони, які поділяли їхні інтереси. Насамперед, це уряди Великобританії та Республіки Ірландія, а також Дж. Г'юма. Найменшою мірою це стосується лідерів юніоністів та республіканців. США зробили значний внесок у переговори щодо укладання Угоди Страсної п'ятниці 1998 р., завдяки майстерності дипломата Дж. Мітчелла. Дипломатичні зусилля США відіграли ключову роль у успішному виконанні мирної угоди. Тоді як президент Б. Клінтон був найбільш безпосереднім учасником, особливі представники Дж. Буша-молодшого мали більшу самостійність у розробці політики. Зокрема, М.М. Рейсс відіграв важливу роль у припиненні збройних дій та у сприянні досягненню домовленості про поділ влади в Північній Ірландії у 2007 р. [13].

Ефективна роль, яку США відіграли у сприянні миру в Північній Ірландії, була підкреслена у 2013 р., коли політичні партії Північної Ірландії знову попросили Р. Хааса

виступити посередником і головувати на міжпартійних переговорах про прапори, паради та примирення. Хоча Р. Хаасу не вдалося досягти консенсусу з цих питань серед усіх сторін, той факт, що попередній посланець США розглядався як людина, яку лідери Північної Ірландії шукали для сприяння досягненню консенсусу в Північній Ірландії з цих питань, підкреслює вплив США, що зберігається, на цей конфлікт і те, як США можуть продовжувати відігравати роль у просуванні миру в Північній Ірландії [13].

В цілому, адміністрація Дж. Буша-молодшого розглядала Угоду Страсної п'ятниці 1998 р. як найкращу основу для встановлення тривалого миру в Північній Ірландії. Американські офіційні особи стверджували, що довіру і впевненість можна відновити лише тоді, коли ІРА та інші воєнізовані формування припинять свою діяльність. Крім того, підкреслювалось, що «Шинн Фейн» повинна стати членом Поліцейської ради Північної Ірландії. Американські офіційні особи охарактеризували рішення ІРА відкликати свою пропозицію про розформування в лютому 2005 р. як «небажане» і закликали ІРА до саморозпуску [17].

За президентства Дж. Буша-молодшого члени Конгресу брали активну участь у підтримці мирного процесу. Більше того, деякі члени Конгресу активно виступали за те, щоб ІРА припинила свою діяльність. У світлі успіхів, досягнутих у сфері реформування поліції, члени Конгресу в грудні 2001 р. закликали адміністрацію Дж. Буша-молодшого переглянути заборону на спілкування між ФБР і новоствореною Національною службою розвідки Республіки Ірландія. Ця заборона була ініційована Конгресом у 1999 р. через занепокоєння щодо дотримання прав людини колишньою Королівською поліцією Ольстера. За президентства Дж. Буша-молодшого деякі члени Конгресу продовжували висловлювати занепокоєння щодо дотримання прав людини та підзвітності в Північній Ірландії. У березні 2005 р. відбулися слухання, на яких обговорювався стан публічних розслідувань чотирьох резонансних вбивств у Північній Ірландії [17].

Окрім зосередження уваги на дипломатичних зусиллях уряду США щодо просування та надання допомоги у здійсненні мирного процесу в Північній Ірландії, США також намагалися сприяти миру за допомогою програми економічної допомоги. З 1986 р. Сполучені Штати надають допомогу через Міжнародний фонд для Ірландії (МФІ), який є важливим джерелом інвестицій. США використовували МФІ як засіб заохочення США та інших держав для надання допомоги у встановленні миру та зусиль миробудування в Північній Ірландії. Ці кошти призначені для розширення прав та можливостей громадян, забезпечення робочих місць та пом'якшення соціальних та економічних умов, що сприяють парамілітаризму та насильству. Ключем до успіху МФІ були його адаптивність, незалежність, гнучкість та зусилля, які він докладав для забезпечення ефективності місцевих громад [18].

Важливо відзначити, що тисячі людей по всій Північній Ірландії та прикордонних графствах взяли участь у програмах миробудування, що фінансуються МФІ. Хоча не варто переоцінювати значення економічної підтримки, вона безперечно принесла користь у деяких державах, де місцеві жителі об'єднують свої зусилля для побудови миру на рівні громад, використовуючи ресурси для покращення умов життя у своїх районах та спільнотах.

Таким чином, комплексний аналіз ролі дипломатії США у встановленні миру в Північній Ірландії з підписанням Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. і в підтримці миру в умовах глобальних політичних трансформацій дали змогу авторці статті дійти наступних висновків.

Отже, у сучасному світі існує безліч етнічних і релігійних конфліктів, які не можуть бути розв'язані виключно військовими методами. Дипломатія та економічна допомога є ключовими інструментами, які Сполучені Штати застосовували для сприяння досягненню та успішної реалізації мирної угоди – Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. Збереження ролі США в мирному процесі демонструє дедалі важливішу роль, яку вони відіграють

у світі, де потрібна скоординована міжнародна взаємодія для розв'язання складних глобальних і регіональних конфліктів. Тому, роль США в мирному процесі в Північній Ірландії була значною та багатогранною. Американські політичні діячі та інститути зіграли ключову роль у просуванні миру та сприянні діалогу між конфліктуючими сторонами, що в кінцевому підсумку сприяло успіху мирного процесу.

Угода Страсної П'ятниці 1998 р. стала справжнім тріумфом сучасної міжнародної дипломатії, сприявши встановленню миру в Північній Ірландії. Значний внесок у завершення північноірландського конфлікту та встановлення миру внесено завдяки саме дипломатичним зусиллям США. З 1960-х рр. Північна Ірландія переживала глибокий суспільний розкол, а воєнізовані угруповання контролювали ситуацію за допомогою насильства.

Участь США в досягненні домовленостей Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. була зумовлена взаємодією між ключовими ірландсько-американськими політичними діячами та адміністрацією 42-го президента США Б. Клінтона (1993–2001), спрямованою на боротьбу з дискримінацією та насильством щодо католиків у Північній Ірландії. У ситуаціях, коли раніше США не відігравали помітної ролі, вони почали активно взаємодіяти з учасниками можливої мирної угоди. США виступали як посередник між урядами Великої Британії та Республіки Ірландія. Втручання адміністрації Б. Клінтона відбулося в самий розпал конфлікту в Північній Ірландії. У період його президентства Північна Ірландія пережила одні з найпохмуріших днів у своїй історії, перш ніж сформувався функціонуючий уряд. Значну роль у цьому повороті подій відіграла зміна політики, ініційована США.

Позиція 42-го президента США Б. Клінтона як стороннього спостерігача дозволила йому залучити до перемовин лідерів політичного руху і партії «Шинн Фейн», а також лідерів воєнізованих угруповань – ІРА, бо офіційні особи Республіки Ірландія та Великої Британії зіткнулися б з надто сильною негативною реакцією північноірландської громадськості. Прагматична позиція США, які визнали необхідність економічних ініціатив для підвищення рівня життя і стабільності в Північній Ірландії, зіграла ключову роль у зміні громадської думки на користь визнання миру як економічної можливості. Однак найважливішим кроком США в рамках Угоди Страсної п'ятниці стало надання ірландському республіканському руху платформи, в якій йому було відмовлено британським урядом. Конструктивний діалог, що розпочався завдяки цій політиці, відіграв важливу роль у припиненні вогню ІРА у 1994 р., що стало необхідною умовою для миру. Угода Страсної п'ятниці, укладена у 1998 р., призвела до встановлення стабільності в Північній Ірландії. Ця угода змінила Північну Ірландію, зробивши її зовсім іншою порівняно з тим, якою вона була до цього.

Сьогодні, у зв'язку зі змінами в політичній обстановці та демографічній ситуації як у Північній Ірландії, так і в Європі, Угода Страсної п'ятниці 1998 р. стикається з новими труднощами. Ці загрози, що зростають крихкому мирному процесу не можна ігнорувати. У суспільстві, де воєнізовані формування відкрито заявляють про свою готовність до миру, але при цьому не залишають поза увагою можливість війни, нестабільний уряд Північної Ірландії не в змозі самотужки впоратися з цими загрозами. Щоб протистояти цим викликам, США, як один із ключових учасників Угоди Страсної п'ятниці 1998 р., повинні взяти на себе відповідальність за її захист в умовах глобальних політичних трансформацій. Роль США в мирному процесі в Північній Ірландії полягає в забезпеченні виконання домовленостей у рамках Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. США продовжують надавати економічну допомогу та інвестувати в економіку Північної Ірландії. Після підписання Угоди Страсної п'ятниці 1998 р. США і далі продовжують свою дипломатичну діяльність через спеціальних посланців.

Досвід і стратегії, застосовані в Північній Ірландії, можуть слугувати цінними уроками для майбутньої зовнішньої політики США в інших зонах конфліктів. Досягнення

мирної угоди в Північній Ірландії доводить важливість постійної взаємодії, глибокого розуміння місцевої динаміки та потенційного впливу фінансової підтримки на досягнення миру. Історичний контекст конфлікту в Північній Ірландії, включно зі спадщиною поділу Ірландії та соціально-політичним ландшафтом, відіграв ключову роль у формуванні реакції США. Це розуміння має вирішальне значення для усвідомлення складнощів міжнародного втручання в подібні конфлікти. США повинні продовжувати робити висновки зі своєї участі в мирному процесі в Північній Ірландії, щоб підвищити свою ефективність у майбутніх дипломатичних зусиллях.

Список використаної літератури

1. The Belfast Agreement: An Agreement Reached at the Multi-Party Talks on Northern Ireland 1998. *Government of the UK*. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/619500728fa8f5037d67b678/The_Belfast_Agreement_An_Agreement_Reached_at_the_Multi-Party_Talks_on_Northern_Ireland.pdf
2. Gupta D. The Role of Licit and Illicit Transnational Networks during the Troubles. / In: White T. J. (Ed.), *Theories of International Relations and Northern Ireland*. P. 93–115. Manchester : Manchester University Press, 2017. URL: <https://doi.org/10.7228/manchester/9781784995287.003.0006>
3. Lynch T. J. The Gerry Adams Visa in Anglo-American Relations. *Irish Studies in International Affairs*. 2003. Vol. 14. P. 33–44. URL: <https://doi.org/10.3318/ISIA.2003.14.1.33>
4. Wilson A. From the Beltway to Belfast: The Clinton Administration, Sinn Féin, and the Northern Ireland Peace Process. *New Hibernia Review*. 2023. Vol. 27(1). P. 139–155. URL: <https://doi.org/10.1353/nhr.2023.a902646>
5. How Ulster became an american issue. *New York Times*. March 28, 1981, Section 1, Page 22. URL: <https://www.nytimes.com/sitemap/1981/03/28/>
6. Dumbrell J. Personal Diplomacy: Relations between Prime Ministers and Presidents. / In: Dobson, A P and Marsh, S (Eds.), *Anglo-American Relations: Contemporary Perspectives*. P. 82–104. London : Routledge, 2013.
7. Neafsey E. George Mitchell's role in the Belfast/Good Friday Peace Agreement. *The Hill*. 4 July, 2023. URL: <https://thehill.com/opinion/congress-blog/3939376-george-mitchells-role-in-the-belfast-good-friday-peace-agreement/>
8. Cox M. The War that Came In From the Cold: Clinton and the Irish Question. *World Policy Journal*. 1999. Vol. 16(1). P. 41–68.
9. Hazleton W. A. Encouragement from the Sidelines: Clinton's Role in the Good Friday Agreement. *Irish Studies in International Affairs*. 2000. Vol. 11. P. 103–19.
10. Dixon P. Rethinking the International and Northern Ireland: A Critique./ In: Cox, M, Guelke, A and Stephen, F (Eds.), *A Farewell to Arms? Beyond the Good Friday Agreement*. P. 409–26. Manchester: Manchester University Press, 2006.
11. Clancy M. C. The Lessons of Third Party Intervention? The Curious Case of the United States in Northern Ireland. / In: White, T (Eds.), *Lessons from the Northern Ireland Peace Process*. P. 173–97. Madison, WI: University of Wisconsin Press, 2013.
12. Lynch T. J. “We don't care if they're terrorists”: Sinn Féin in Anglo-American Relations, from Clinton to Bush. / In: Popiolkowski J. J., Cull N. J. (Eds.), *Public Diplomacy, Cultural Interventions & the Peace Process in Northern Ireland: Track Two to Peace?*. P. 73–81. Los Angeles: Figueroa Press, 2009.
13. White T. J. American Diplomacy and Economic Aid in the Northern Ireland Peace Process: A Neoliberal Analysis. *Open Library of Humanities*. 2018. Vol. 4(1). P. 1–19. URL: <https://doi.org/10.16995/olh.255>

14. Gartner J. D. *In Search of Bill Clinton: A Psychological Biography*. New York: St. Martin's Press, 2008.
15. Sanders A. Revisiting the Role of the United States of America in Northern Ireland. / *The Routledge History of Irish America*. P. 355–367. London : Routledge, 2024. URL: <https://doi.org/10.4324/9781003278153-33>
16. Schmitt D. E. The US War on Terrorism and its Impact on the Politics of Accommodation in Northern Ireland. / In: Farrington C. (Ed.), *Global Change, Civil Society and the Northern Ireland Peace Process: Implementing the Political Settlement*. P. 54–72. New York : Palgrave Macmillan, 2008. URL: https://doi.org/10.1057/9780230582552_3
17. Archick K. Northern Ireland: The Peace Process. *CRS Report for Congress*. April 26, 2005. URL: <https://typeset.io/pdf/northern-ireland-the-peace-process-14sx4u20kx.pdf>
18. Buchanan S. *Transforming Conflict through Social and Economic Development: Practice and Policy Lessons from Northern Ireland and the Border Counties*. Manchester : Manchester University Press, 2014. URL: <https://doi.org/10.7228/manchester/9780719088230.001.0001>

PECULIARITIES OF THE US DIPLOMATIC EFFORTS TO ESTABLISH PEACE IN NORTHERN IRELAND: FROM J. FORD TO G. BUSH JUNIOR

Marianna Marusynets

*Transcarpathian Hungarian College of Higher Education,
Tivadar Lehoczky Social Sciences Research Centre of the Ferenc Rakoczi II
Department of History and Social Sciences
Koshuta Square, 6, 90200, Beregovo, Ukraine*

The article defines the role of the United States in the peaceful settlement of the conflict in Northern Ireland, which ended with the signing of the Good Friday Agreement in 1998, as well as in maintaining peace after its signing in the context of global political transformations under the presidency of G. W. Bush. It is established that the conflict in Northern Ireland was both an international and a domestic problem for the United States. In this context, the article analyses the causes and consequences of the State Department's decision to ban arms sales to the Royal Ulster Constabulary in 1979 on the initiative of the Congressional Select Committee on Irish Affairs.

The article analyses how American politicians interacted with representatives of paramilitary groups, including the Iranian Republican Army (IRA), and representatives of political parties in Northern Ireland. In this context, the broader problem of the division of Ireland, which arose before the so-called period of violence and unrest known as the Troubles, is identified. Particular attention is paid to the initiatives of representatives of the Congress, the Congressional Select Committee on Irish Affairs, and the US Special Representatives in Northern Ireland, who made diplomatic efforts to establish peace. It examines the causes and consequences of the State Department's decision to ban arms sales to the Royal Ulster Constabulary, and looks at the evolution of the US role in Northern Ireland during the Reagan administration and the establishment of US financial support for conflict resolution in the form of the International Fund for Ireland.

The role played by US President Bill Clinton after his election in 1992 is assessed and how President George Bush made diplomatic efforts to maintain peace in Northern Ireland and implement the terms of the 1998 Good Friday Agreement in the context of the transformation of the system of international relations and international order, including the problems and challenges that arose with international terrorism on September 11, 2001.

Key words: US, Northern Ireland conflict, diplomacy, 1998 Good Friday Agreement, peace process, peace settlement, Republic of Ireland, UK.